

Conflict and the Management of Buddhist Conflicts

Phra Santi Taechavaro^{1*}

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: Suntivrc@gmail.com

ABSTRACT

The purposes of this research were 1) to study the concept of conflicts in Buddhism, and 2) to analyze the management of conflicts in Buddhism. This research is qualitative research (document type), data analysis using inductive methods and conclusions. The research found that: 1) the concept of conflict in Buddhism is divided into two categories: (1) conflict in terms of virtue is a conflict in principle of opinion, (2) while conflict in disciplinary terms is a conflict in practice. In both conflicts, Buddhism has the same perspective as general scholars. Famine does not always cause negative effects, but it may be something that happens in the process of changing from the old to the new. From bad to good because conflict is human nature, Buddhism holds the view that conflict causes the development of human potential as an individual. 2) Guidelines for the management of conflicts in Buddhism must be followed in two important ways: (1) internal conflict management (human), (2) external conflict management (social). The way to deal with conflicts in Buddhism is to mediate the middleman, and the person who serves as a mediator negotiator is the Buddha and to deal with conflicts as shown in that discipline. It will focus on the seven principles: This is the only tool for the use of various devices that occur in monastic society. However, at present, it has been found that this principle has also been applied in the management of conflicts in secular society.

Keywords: Conflict, Conflict Management, Buddhism

ความขัดแย้งและการจัดการปัญหาความขัดแย้งเชิงพุทธ

พระสันติ เตชวโร^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Suntivrc@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาแนวคิดความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา และ 2) เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (แบบเอกสาร) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยอุปนัยวิธีและสรุปผล ผลการศึกษาพบว่า 1) แนวคิดความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ (1) ความขัดแย้งในแง่ของธรรมนั้นเป็นความขัดแย้งในหลักการความเห็น (2) ส่วนความขัดแย้งในแง่วินัยนั้นเป็นความขัดแย้งในความประพฤติปฏิบัติ ในความขัดแย้งทั้งสองด้านนั้น พระพุทธศาสนามีมุมมองเช่นเดียวกับนักวิชาการทั่วไป คือ ความขัดแย้งไม่ได้ก่อให้เกิดผลลบเสมอไปแต่อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเก่าไปสู่สิ่งใหม่ จากความเลวไปสู่ความดีเพราะความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ พระพุทธศาสนามีทัศนะว่าความขัดแย้งก่อให้เกิดการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ในเชิงบุคคล 2) แนวทางการจัดการปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา จะต้องดำเนินไปใน 2 แนวทางที่สำคัญก็คือ (1) การจัดการความขัดแย้งภายใน (ตัวมนุษย์) (2) การจัดการความขัดแย้งภายนอก (สังคม) วิธีการจัดการปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา คือ การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง และบุคคลที่ทำหน้าที่ในการเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางคือพระพุทธเจ้า และในการจัดการความขัดแย้งตามที่ปรากฏในพระวินัยนั้น จะมุ่งเน้นไปที่อธิกรณ์สมณะ 7 ประการ อันเป็นเครื่องมือเพื่อใช้ระงับอธิกรณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์เพียงประการเดียว แต่ในปัจจุบันพบว่าหลักการดังกล่าวก็ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในสังคมฆราวาสด้วย

คำสำคัญ: ความขัดแย้ง, การจัดการปัญหาความขัดแย้ง, พระพุทธศาสนา

© 2023 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

มนุษย์และสังคมเป็นสิ่งคู่กันเนื่องจากมนุษย์นั้นเป็นสัตว์สังคม ไม่สามารถจะอยู่ได้ตามลำพัง นับตั้งแต่มีครอบครัวและรวมกันเป็นหมู่บ้านจนเป็นสังคมกลุ่มใหญ่และมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในฐานะต่างๆ เพราะต้องมีการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน สังคมของมนุษย์นั้นประกอบด้วยคนทุกเพศทุกวัยที่มารวมกลุ่มกันเป็นจำนวนมาก มีความรู้สึกที่สอดคล้องกัน มีความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม มีระเบียบแบบแผนในการดำเนินชีวิตร่วมกัน ทั้งในด้านศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีและการติดต่อกัน เมื่ออยู่รวมกันเป็นสังคมใหญ่ จึงมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันอยู่ตลอดเวลา ฉะนั้นมนุษย์จึงต้องวางระบบความสัมพันธ์ของกลุ่มคนในสังคม โดยการจัดระเบียบสังคมให้แต่ละสถาบันทางสังคมปฏิบัติหน้าที่หรือแสดงบทบาทของตนให้ถูกต้องเหมาะสม เพื่อให้สังคมดำรงความเป็นปึกแผ่นมั่นคงบางครั้งกลุ่มคนก็ทำให้เกิดปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาการละเมิดสิทธิ ปัญหาความขัดแย้งแย่งสถานที่ทำกิน แย่งแผ่นดินกันอยู่อาศัย เป็นต้น (พระมหากิตติธเนศ อานนโท (พงษกุลภัสสร), 2557)

ความขัดแย้งได้มีมาในทุกยุคทุกสมัย ไม่เว้นแม้ในยุคพุทธกาล ความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเกิดขึ้นเพราะการมีชนชั้นนั่นเอง หรือที่เรียกว่า วรรณะ ซึ่งเป็นตัวกำหนดหน้าที่และฐานะของผู้คนในสังคม พราหมณ์มีหน้าที่สั่งสอนผู้คนให้มีความรู้ทางด้านขนบธรรมเนียมและประเพณี กษัตริย์มีหน้าที่ปกครองบ้านเมือง ไวศยะ มีหน้าที่ใช้วาจาค้าขาย ศูทร มีหน้าที่แรงงานส่วนจันทาลจัดเป็นบุคคลมีดมน ไร้อนาคตของสังคม การจัดชั้นของคนแบบนี้ทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคมอินเดียพุทธกาลเป็นอย่างมาก เช่น การกดขี่ข่มเหงผู้ที่มีวรรณะต่ำกว่า การกีด

กันด้านอาชีพ การปิดโอกาสทางการศึกษา เป็นต้น พระพุทธเจ้าเมื่อทรงตั้งพระพุทธศาสนาขึ้นได้ปฏิเสธระบบชนชั้นนี้ ทรงเห็นว่าการถือตนเองว่าอยู่วรรณะนั้น สูงกว่าวรรณะนี้เป็นเพียงคำโฆษณาในโลกนี้เท่านั้น (ม.ม. (ไทย) 13/321/389) แต่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับคุณธรรม ศีลธรรม นอกจากความขัดแย้งในระบบวรรณะแล้วยังมีความขัดแย้งที่ก่อตัวขึ้นมาจากตัณหา ทิฐิมานะ ความถือตัว จนลุกลามเป็นความรุนแรงทางด้านชาติพันธุ์ ความแตกแยกขององค์กร หรือแม้กระทั่งการฆ่าล้างเผ่าพันธุ์เช่น ความขัดแย้งของพระภิกษุในเมืองโกสัมพีระหว่างพระธรรมกถึกกับพระวินัยธร ในกรณีของการเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย ความขัดแย้งระหว่างชาวศากยะกับชาวโกลิยะ ในกรณีของการแย่งชิงทรัพยากรน้ำ เป็นต้น (ช.ธ. (ไทย) 6/183-187)

พระพุทธศาสนาซึ่งถือได้ว่าเป็นศาสนาแห่งสันติ มีท่าทีต่อปัญหาข้างต้นอย่างไรพระพุทธศาสนายอมรับได้หรือไม่ว่าความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคม พระพุทธเจ้าทรงมองความขัดแย้งอย่างไร ทรงมองว่าเป็นธรรมชาติของมนุษย์ซึ่งถือได้ว่าเป็นสิ่งที่มนุษย์หลีกเลี่ยงไม่พ้นใช่หรือไม่ หรือทรงมองว่าความขัดแย้งไม่ใช่ธรรมชาติของมนุษย์หากคำตอบเป็นไปในลักษณะนี้ พระองค์น่าจะเสนอคำว่าทุกขในไตรลักษณ์และพยายามจะยั่วว่าเราสอนเรื่องทุกข์กับความดับทุกข์ขึ้นมาเพื่ออะไรพระพุทธศาสนายอมรับว่า ความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็น ในระดับโลกียวิสัยเพราะความขัดแย้งจัดได้ว่าเป็นทุกข์ของบุคคลและสังคมประการหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งการมองว่าความขัดแย้งเป็น ธรรมชาติหรือธรรมดาของสังคมทั่วไป จนอาจจะกล่าวได้ว่าเป็นสิ่งจำเป็นของสังคมเพราะสรรพสิ่งในสังคมนั้นแปรเปลี่ยนไปอยู่ตลอดเวลา (อนิจจัง) ผลจากการแปรเปลี่ยนดังกล่าวนี้จึงทำให้เกิดบรรยากาศของทุกข์หรือความขัดแย้งซึ่งเป็นสภาวะหรือบรรยากาศที่ดำรงอยู่ในภาพเดิมไม่ได้ (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2547) ด้วยเหตุนี้ หากเรายอมรับว่าความขัดแย้งเป็นสิ่งจำเป็นและเป็นธรรมชาติของมนุษย์และสังคมในระดับโลกียะแล้ว หน้าที่สำคัญของมนุษย์และสังคมจึงไม่ได้อยู่ที่การหลบหนีหรือสลายความขัดแย้ง หากแต่ยอมรับสถานการณ์ความขัดแย้งที่เกิดขึ้น ในฐานะที่เป็นทุกข์ประการหนึ่งของชีวิตและสังคม และแสวงหาคำตอบว่า ความขัดแย้งเกิดจากอะไร นำไปสู่อะไร เราควรมีท่าทีรวมไปถึงการแสวงหาทางออก หรือหาเครื่องมือเพื่อนำไปจัดการความขัดแย้งให้ถูกต้องตามหลักเหตุผล ตนประมาณ กาล บุคคล และชุมชนได้อย่างไร จึงจะทำให้มนุษย์และสังคมอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาวิเคราะห์การจัดการปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยมีลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

1. ศึกษาและรวบรวมข้อมูล จากข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความ และเอกสารงานวิจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดความขัดแย้งและการจัดการปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา
2. รวบรวมข้อมูล วิเคราะห์ สังเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวคิดความขัดแย้งและการจัดการปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา
3. สรุปผลการศึกษา และนำเสนอผลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัย พบว่า

1. แนวคิดความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า ในทางพระพุทธศาสนาความขัดแย้งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันในสังคมระดับต่างๆ จากความขัดแย้งภายในจิตใจก็กลายเป็นความขัดแย้งภายนอกจิตใจ และมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งจะสะท้อนออกมาในพฤติกรรมต่างๆ พระพุทธศาสนาได้แบ่งความหมายของความขัดแย้งออกเป็น 2 แ่ง คือ ความขัดแย้งในแง่ของธรรมและในแง่ของวินัย ความขัดแย้งในแง่ของธรรมนั้นเป็นความขัดแย้งในหลักการความเห็น เรียกว่า ทิฏฐิวิบัติ ส่วนความขัดแย้งในแง่วินัยนั้นเป็นความขัดแย้งในความประพฤติปฏิบัติ เรียกว่า ศีลวิบัติ ในความขัดแย้งทั้งสองด้านนั้นพระพุทธศาสนามีมุมมองเช่นเดียวกับนักวิชาการทั่วไป

ประเภทของความขัดแย้งที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีอยู่ 5 รูปแบบ กล่าวคือ ความขัดแย้งภายในตน ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ความขัดแย้งด้านประโยชน์ ความขัดแย้งเรื่องอำนาจ และความขัดแย้งด้านทิฏฐิ ส่วนเหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งมีทั้งเหตุปัจจัยภายในและเหตุปัจจัยภายนอก แม้พระพุทธศาสนาจะให้ความสำคัญต่อเหตุปัจจัยภายในเป็นสำคัญ แต่ก็ยังมองถึงความสำคัญของเหตุปัจจัยภายนอกด้วย รากเหง้าที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งภายใน สามารถอธิบายในมุมมองของอภิสัทธรรม 2 กลุ่ม คือ อภิสัทธมูล ได้แก่ โลภะ โทสะ โมหะ และ ปญฺจจรรณ ซึ่งได้แก่ ตัณหา มานะและทิฏฐิ ทั้งปญฺจจรรณและอภิสัทธมูล จะก่อให้เกิดภาวะความยึดมั่นถือมั่นในความเป็นตัวเป็นตน ที่เรียกว่า อัตตา เมื่อมีความขัดแย้งหรือความเห็นต่างเกิดขึ้น อัตตาคจะทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของตนเองให้ได้มากที่สุด เมื่อไม่ได้ตามที่ต้องการ ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นทั้งความขัดแย้งภายในตัวเองและความขัดแย้งกับบุคคลอื่น ส่วนเหตุปัจจัยภายนอกของความขัดแย้ง ก็มีความขัดแย้งด้านข้อมูลไม่เพียงพอผลประโยชน์หรือความต้องการของตนเองเป็นที่ตั้ง ภูมิหลังความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน ความขัดแย้งทางด้านชาติพันธุ์ ความขัดแย้งด้านค่านิยม ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง เป็นต้น

ความขัดแย้งไม่ได้ก่อให้เกิดผลลบเสมอไปแต่อาจเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นท่ามกลางกระบวนการแห่งการเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเก่าไปสู่สิ่งใหม่ จากความเลวไปสู่ความดี ซึ่งตัวของความขัดแย้งเองอาจเป็นปัจจัยกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีก็ได้ เพราะความขัดแย้งเป็นธรรมชาติของมนุษย์ สืบเนื่องจากความเป็นธรรมชาติของมนุษย์ที่มีความขัดแย้งในตัวเอง จึงทำให้ความขัดแย้งนั้นกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาตนเอง เพื่อให้หลุดพ้นจากความขัดแย้งนั้น กรณีนี้เห็นได้จากเหตุผลของการออกบวชของเจ้าชายสิทธัตถะ ที่ต้องการพ้นจากทุกข์จึงได้พัฒนาจิตของตัวเองเพื่อเลื่อนสถานะจากความเป็นมนุษย์ไปสู่ความเป็นพระพุทธเจ้า ที่เป็นเช่นนั้นก็เพราะสาเหตุสำคัญดำเนินมาจากความขัดแย้งภายในเกี่ยวกับการเกิด แก่ เจ็บ ตาย จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งเป็นสื่อหรือเป็นสะพานที่ทรงคุณค่าในการทำให้นุษย์ได้ทอดเดินไปสู่ภาวะไร้ความขัดแย้ง อันเป็นทางเดินทางที่เข้าใจความจริงว่าเส้นทางเดิมสามารถเติมเต็มความสุขให้แก่มนุษย์ได้ในระดับหนึ่ง แต่เส้นทางดังกล่าวก็เป็นเส้นทางที่ดีที่ทำให้นุษย์ได้พยายามที่จะรู้จักกับทางเลือกใหม่อันเป็นทางเลือกที่ปราศจากความขัดแย้ง หรือไร้ความขัดแย้งอย่างแท้จริง

ในทางพระพุทธศาสนา ผลที่เกิดขึ้นจากความขัดแย้งนั้น สะท้อนให้เห็นผลกระทบในเชิงบวกคือถึงแม้ว่าจะมีความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น แต่ผลที่เกิดขึ้นตามมานั้น ก่อให้เกิดประโยชน์อย่างยิ่งใหญ่ โดยเฉพาะในประเด็นของการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ความขัดแย้งมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้มนุษย์ต้องพัฒนาตัวเองอยู่ตลอดเวลา พบว่า มนุษย์มีความแปลกแยกในตัวเอง หรือขัดแย้งในตัวเองเกี่ยวกับการสนองความต้องการของมนุษย์เอง ไม่ว่าจะเป็นความต้องการความสำเร็จในชีวิต ความต้องการการนับหน้าถือตา ความต้องการด้านความรัก และความต้องการด้านความปลอดภัย ความขัดแย้งในตัวเองดังกล่าวก็กลายเป็นพื้นฐานสำคัญที่ทำให้นุษย์สร้างแรงจูงใจใฝ่สำเร็จ เพื่อแสวงหาสิ่งต่างๆ มาสนองความต้องการของมนุษย์เองกล่าวคือ ทำให้เกิดการแข่งขัน ธรรมชาติของความขัดแย้งนั้นมักมีคู่ขัดแย้ง แม้จะเป็นการขัดแย้งในตัวเองก็ถือว่าตนเองนั้นหละ

เป็นคู่ขัดแย้งและทำให้เกิดการปรับปรุงและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เพราะหากไม่สามารถพัฒนาตนเองให้สามารถแข่งขันกับคู่ขัดแย้งได้ก็จะสูญสลายไปในที่สุด คู่ขัดแย้งของฝ่ายหนึ่งจะเป็นแรงผลักดันกระตุ้นให้อีกฝ่ายหนึ่งมีการพัฒนาตนเอง ส่วนความขัดแย้งที่สะท้อนให้เห็นผลกระทบในเชิงลบนั้น ไม่ว่าจะเป็นการบาดหมาง การทะเลาะ การแก่งแย่ง และการวิวาท กล่าวคือ ผลเสียในเชิงจิตภาพ ดังที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสไว้ว่า กิเลสมาจากการทะเลาะวิวาทกัน เป็นต้น จากนั้นนี้จะเห็นว่าการขัดแย้งในแง่ของการทะเลาะวิวาทนั้น ได้ถูกเติมเชื้อด้วยกิเลสที่ซ่อนอยู่ภายในจิตมนุษย์หรือผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัสภายนอก ดุลยภาพภายในจิตนั้น ได้สูญสลายไปเพราะถูกปกคลุมด้วยอกุศลจิต และผลเสียในเชิงกายภาพหรือสังคมวิทยา สังคมสงฆ์ถือได้ว่าเป็นสังคมที่พระพุทธเจ้าทรงออกแบบ และสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสังคมแห่งการรองรับการพัฒนาตนเอง หรือเป็นสังคมที่เป็นพื้นฐานของการปฏิบัติตนเพื่อแสวงหาความจริงสูงสุด ฉะนั้น พระองค์ทรงให้ความสำคัญต่อคำว่าสงฆ์มากกว่าพระองค์ไม่จะเป็นการถวายเป็นสังฆทาน หรือพิธีกรรมที่ต้องให้ครบองค์สงฆ์ ดังนั้น หากใครก็ตามพยายามที่จะทำลายสงฆ์นั้น หรือก่อความวุ่นวายในสงฆ์พระองค์บัญญัติให้การกระทำในลักษณะดังกล่าวนี้ผิดทั้งวินัยและผิดธรรมด้วยด้วยเหตุที่พระองค์ทรงออกแบบให้สังคมสงฆ์เป็นสังคมแห่งสมานฉันท์และเอื้อต่อการปฏิบัติธรรมด้วย

2. ผลวิเคราะห์การจัดการปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา

จากการศึกษาพบว่า ในการจัดการความขัดแย้งในสังคมมนุษย์ตามแนวทางของพระพุทธศาสนานั้น ก็จะต้องดำเนินไปใน 2 แนวทางที่สำคัญก็คือ (1) การจัดการความขัดแย้งภายใน (ตัวมนุษย์) และ (2) การจัดการความขัดแย้งภายนอก (สังคม) ในเรื่องความขัดแย้งทางสังคมหรือความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน พุทธศาสนาไม่ได้มีท่าทีนิ่งดูตาย หรือวางเฉยปล่อยให้เขารับกรรมกันไปเอง หากควรเข้าไปจัดการแก้ไขให้กลับคืนดี การช่วยเหลือและส่งเสริมให้ผู้คนคืนดีกัน เป็นการกระทำที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญการแก้ไข ปัญหาความขัดแย้งเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญมาก เห็นได้จากวินัยของพระสงฆ์ ซึ่งมีข้อกำหนดหรือสิกขาบทมากมายเกี่ยวกับการระงับความขัดแย้ง(อธิกรณ์)ในหมู่สงฆ์ ที่เรียกว่า “อธิกรณ์สมณะ” รวมทั้งกำหนดคุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ยไว้ด้วยนอกจากนั้นพระจริยาของพระพุทธเจ้ายังเป็นแบบอย่างอันดีในเรื่องท่าทีของชาวพุทธต่อความขัดแย้งเมื่อยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ พระองค์ได้ทรงมีบทบาทเป็นผู้แก้ไขปัญหาความขัดแย้งหลายครั้ง อาทิ การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง และบุคคลที่ทำหน้าที่ในการเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางคือพระพุทธเจ้า ซึ่งเหตุการณ์ความขัดแย้งที่สำคัญที่พระองค์ทรงทำการเจรจาไกล่เกลี่ยมีทั้งหมด 3 เหตุการณ์ได้แก่ (1) ความขัดแย้งด้านพระวินัย ซึ่งเป็นกรณีศึกษาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นของพระภิกษุเมืองโกสัมพี เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับข้อเท็จจริงทางพระวินัยที่ว่าด้วยการเหลือน้ำชำระเอาไว้ในกระบวย (2) ความขัดแย้งเกี่ยวกับการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติในประเด็นที่เกี่ยวกับการแย่งชิงทรัพยากรน้ำของชาวศากยะและชาวโกลิยะ และ (3) ความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์ในประเด็นการดูหมิ่นชาติพันธุ์ระหว่างเจ้าศากยะกับพระเจ้าวิทูทกะ เป็นต้น ซึ่งการไกล่เกลี่ยแบบพุทธสันติวิธีจะเป็นลักษณะของการเจรจาแบบสุภาพ ผู้ไกล่เกลี่ยพร้อมเปิดใจรับฟังอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยกระบวนการของสานเสวนา เป็นไปด้วยความยุติธรรม ซึ่งมีวิธีการไกล่เกลี่ย ดังต่อไปนี้

1) ให้ความสำคัญกับคนหรือมิติทางด้านอารมณ์ บ่อยครั้งที่อารมณ์ของคู่กรณีทำให้ประเด็นปัญหาที่มีเพียงเล็กน้อยขยายวงกว้าง ผู้ไกล่เกลี่ยจึงต้องเริ่มต้นด้วยการจัดให้อารมณ์ความรู้สึกของทั้งคู่คลี่คลายลง การเจรจาเพื่อพิจารณาประเด็นปัญหาหรือข้อเรียกร้องจึงจะเกิดขึ้นได้

2) ช่วยจัดออกุศลมูลในใจคู่ขัดแย้ง ทั้งโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นรากเหง้าของความขัดแย้งผู้ไกล่เกลี่ยควรช่วยประสานประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับทั้งสองฝ่ายอย่างเหมาะสม มิใช่ให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นผู้ได้แต่เพียงฝ่ายเดียว รวมทั้งต้องช่วยให้คู่ขัดแย้งลดความโกรธเกลียดระหว่างกันลง จนสามารถเข้าใจสถานการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างถูกต้องตามความเป็นจริง

3) กระตุ้นให้คู่ขัดแย้งอุทิศ ได้สติและหันมาพิจารณาตนเอง เช่น กรณีที่พระพุทธเจ้าตรัสให้กษัตริย์แคว้นโกลิยะและแคว้นศากยะที่ยกทัพมาเผชิญหน้ากัน พระองค์ได้ให้สติอุทิศคิดว่า ความเป็นกษัตริย์มีค่ามากกว่าน้ำที่แย่งกัน ต่างฝ่ายจึงตัดสินใจเลิกรบและยกทัพกลับ

4) ช่วยให้คู่ขัดแย้งหาคำตอบด้วยตนเอง ผู้ไกลเกลี่ยไม่ควรเป็นผู้กำหนดทางออกของปัญหา แต่ต้องเป็นเพียงผู้ช่วยให้คู่ขัดแย้งสามารถตกลงกันได้ด้วยดีโดยความยินยอมพร้อมใจของตนเอง ซึ่งอาจทำได้โดยการตั้งคำถามเปิด เพื่อกระตุ้นให้คู่ขัดแย้งช่วยกันหาทางออกหลากหลาย และนำมาพิจารณาร่วมกันจนได้ทางออกที่แท้จริงที่ทุกฝ่ายยอมรับได้

5) สร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับคู่ขัดแย้ง ผู้ไกลเกลี่ยจึงต้องเป็นกลาง ไม่ลำเอียงเข้าข้างใดข้างหนึ่ง เพื่อให้คู่ขัดแย้งเกิดความไว้วางใจในตัวผู้ไกลเกลี่ย และต้องทำให้คู่ขัดแย้งไว้วางใจซึ่งกันและกัน คือไว้วางใจว่าทั้ง 2 ฝ่ายจะสามารถหาทางออกร่วมกันได้ด้วยการเจรจา โดยไม่ใช้การเจรจาหรือการไกลเกลี่ยเป็นข้ออ้างซื้อเวลา

6) คุณธรรมของผู้ไกลเกลี่ย เป็นสิ่งสำคัญมากในการสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน กระบวนการไกลเกลี่ยจึงต้องยึดมั่นในสัจจะ ส่วนตัวผู้ไกลเกลี่ยต้องกระทำด้วยเมตตาขันติและใช้สติปัญญาเป็นตัวกำกับ

7) คุณสมบัติของผู้ไกลเกลี่ย ต้องเป็นผู้มีสติมีความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับ มีทักษะในการสื่อสาร ติความ และควบคุมสถานการณ์ด้วยความอดทน อ่อนน้อมถ่อมตนมีความยุติธรรมและรักษาความสัมพันธ์ที่มีต่อคู่ขัดแย้งอย่างเท่าเทียมกัน

ส่วนการจัดการความขัดแย้งตามแนวทางแห่งพระวินัย ในการจัดการความขัดแย้งตามที่ปรากฏในพระวินัยนั้น จะมุ่งเน้นไปที่อธิกรณ์สมณะ 7 ประการ อันเป็นเครื่องมือเพื่อใช้ระงับอธิกรณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังฆมณฑลเพียงประการเดียว แต่ในปัจจุบันพบว่าหลักการดังกล่าวก็ได้นำมาประยุกต์ใช้ในการจัดการความขัดแย้งในสังฆมณฑลด้วย สามารถสรุปวิธีการจัดการที่น่าสนใจดังต่อไปนี้

1) การไต่สวนหรือตามแนวทาง อุพพาหิกวิธี เป็นการตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อศึกษาวิเคราะห์สืบสวนสอบสวนข้อมูล หรือพยานต่างๆ จนครบถ้วนแล้ว จึงนำคดีกลับไปนำเสนอต่อสังฆสภาเพื่อให้สังฆมณฑลอีกครั้งหนึ่ง คณะกรรมการชุดนี้จะได้รับการแต่งตั้งโดยสังฆสภาให้ดำเนินการ ในกรณีที่สังฆสภามองว่า มีผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวนมาก จำเป็นต้องเรียกเอกสารและพยานจำนวนมาก อีกทั้งอาจจะเกิดความไม่สะดวกในการพิจารณาอธิกรณ์ในลักษณะอย่างใดอย่างหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ สังฆสภาจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการชุดย่อยขึ้นมา ในความเป็นจริงแล้ว คณะกรรมการไต่สวนแม้จะมีอำนาจในการตัดสินคดีแต่ตามที่ปรากฏในหลักฐานทางคัมภีร์พบว่า ได้มีการส่งอธิกรณ์ที่พิจารณาเสร็จแล้วกลับคืนไปยังสังฆสภาเพื่อให้ดำเนินการชี้ขาดในลำดับต่อไป

2) การประนีประนอมยอมความหรือตามแนวทางติณวัตถารกะ หมายถึง การกระทำหรือการระงับอธิกรณ์ประดุจการกลบเอาไว้ด้วยหญ้า หรือการระงับอธิกรณ์โดยการประนีประนอม หลักการนี้ ใช้จัดการความขัดแย้งในกรณีที่พระภิกษุคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ หรือจำนวนมากต้องลหุภาบัติหรืออาบัติระดับเบา เช่น อาบัติทุกกฏหรือปาจิตติยเป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่เกี่ยวกับการบาดหมาง ทะเลาะ และวิวาทกันจนนำไปสู่ความรุนแรง พระสงฆ์สามารถใช้สังฆสภาเป็นเครื่องมือในการหาทางออกให้แก่ปัญหาดังกล่าว โดยการใช้วิธีการประนีประนอมข้อพิพาท ดังกล่าว เพราะมีฉะนั้น หากสงฆ์ในสังฆสภามุ่งเน้นที่จะโจท ใส่ร้าย หรือปรับอาบัติซึ่งกันและกันจากกรณีทะเลาะวิวาทดังกล่าวก็จะทำให้อุณหภูมิของความขัดแย้งได้ขยายตัวออกไปอย่างรวดเร็วจนทำให้สังฆมณฑลแตกกันที่สุดในที่สุด ดังนั้นเพื่อป้องกันผลเสียที่จะเกิดขึ้นสังฆสภาสามารถใช้วิธีการนี้ ก็ได้

3) การลงมติเสียงข้างมากหรือตามแนวทางเยภยยสิกา สำหรับวิธีการลงมตินั้นพระพุทธเจ้าให้ใช้วิธีกระชับ การจับสลาก และโหวตแบบเปิดเผย หัวใจของคำว่าเสียงข้างมากตามนัยของพระพุทธเจ้าคือ คุณภาพสำคัญกว่าปริมาณ กล่าวคือ พระภิกษุจะมีจำนวนเท่าใดไม่สำคัญ แต่สิ่งสำคัญก็คือ ต้องมีธรรมวาทีภิกษุมากกว่า ซึ่งได้แก่ ภิกษุที่ประชุมสงฆ์ได้ช่วยกันกลั่นกรองบุคคลหลักการและขั้นตอนต่างๆ อย่างเที่ยงธรรมและชอบธรรม

หากที่มาของบุคคลชอบธรรม ผลของการลงมติกีย่อมชอบธรรมเช่นกัน เพราะหากการเป็นไปในลักษณะนี้ย่อมทำให้เกิดความเชื่อมั่นในแง่ของความชอบธรรม อันหมายถึง ความโปร่งใส ความบริสุทธิ์ความยุติธรรม และความเที่ยงธรรมเป็นต้น พระพุทธเจ้าทรงย้ำว่า ต้องมั่นใจว่า มีพระภิกษุธรรมวาทีคณะธรรมวาทีหรือสังฆธรรมวาทีมากกว่าเท่านั้นจึงจะทำได้ถ้าหากมีน้อยกว่า การจับฉลากในแต่ละครั้งย่อมถือว่าขาดความชอบธรรมประเด็นนี้จะเรียกว่าเสี่ยงข้างมากไม่ได้ซึ่งหากในกรณีที่ประชุมมีธรรมวาทีบุคคลมากกว่า ให้โหวตแบบเปิดเผยได้และหากธรรมวาทีมีน้อยกว่า ก็ให้ใช้วิธีการกระซิบบ หรือจับสลาก

4) กระบวนการทางศาล หรือ สังฆสภา ซึ่งจะเป็นจุดสุดท้าย หรือจุดสูงสุดที่รองรับปัญหา หรือแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น ศาลสงฆ์จะสมมติพระภิกษุรูปหนึ่งซึ่งมีความเชี่ยวชาญในการซักถามประเด็นต่างๆ จากโจทก์และจำเลย ซึ่งแนวทางนี้ค่อนข้างจะคล้ายคลึงกับคำว่า อัยการ และท่านจะเป็นผู้เรียกเอกสาร ประจักษ์พยานของโจทก์และจำเลยมาซักถามต่อสังฆสภา เมื่อได้ข้อมูลต่างๆ เพียงพอต่อการตัดสินคดีแล้ว สังฆสภาก็จะดำเนินการพิจารณาตัดสิน ซึ่งผลการพิจารณาตัดสินนั้น ย่อมถือเป็นอันสิ้นสุดเช่นเดียวกันกับศาลฆราวาส

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยเรื่อง ความขัดแย้งและการจัดการปัญหาความขัดแย้งเชิงพุทธ ผู้วิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจ นำมาอภิปรายผลได้ดังต่อไปนี้

1. แนวคิดความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา จากผลการวิจัยพบว่า ในทางพระพุทธศาสนาความขัดแย้งเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ เมื่อมนุษย์มาอยู่รวมกันในสังคมระดับต่างๆ จากความขัดแย้งภายในจิตใจก็กลายเป็นความขัดแย้งภายนอกจิตใจ และมีความสลับซับซ้อนมากขึ้น ซึ่งจะสะท้อนออกมาในพฤติกรรมต่างๆ เช่น ความขัดแย้งในลักษณะของความบาดหมางที่เกิดขึ้นภายในจิตใจหรือจิตเกิดความแปลกแยกภายในทำให้เกิดอารมณ์ต่างๆ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่เน้นตัวมนุษย์เองเป็นสำคัญ ดังนั้น เมื่อพิจารณาเรื่องความขัดแย้งพระพุทธศาสนาจะเน้นที่ตัวมนุษย์ และจุดเริ่มต้นหรือสาเหตุที่สำคัญก็คือตัวมนุษย์เองซึ่งเริ่มต้นจากสาเหตุภายในคือกิเลสของมนุษย์ ในพระพุทธศาสนาสาเหตุหลักใหญ่ๆ ของความขัดแย้งมี 2 กลุ่มตามหลักพระพุทธศาสนา คือ สาเหตุภายใน ได้แก่ “ปัจจัยธรรม” กล่าวคือ ตัณหา ทิฐิ และมานะ และสาเหตุภายนอก ได้แก่ ข้อเท็จจริง หรือข้อมูล ผลประโยชน์ หรือความต้องการความสัมพันธ์ และ ขาดทิพฐิ ซึ่งที่จริงแล้วยังอาจจะกล่าวได้ว่า ยังมีปัจจัยอื่นๆ ที่สามารถเป็นสาเหตุให้เกิด ความขัดแย้งได้ไม่ว่าจะเป็น อกุศลมูลทั้ง 3 คือ ราคะ โทสะ โมหะ ยังสอดคล้องกับแนวคิดของ นักทฤษฎีตะวันตก คือ เวเบอร์ แมคเคียววาลี และโทมัส ฮอบส์ ที่อธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ว่ามีความเห็นแก่ตัวเป็นที่ตั้งซึ่งนำไปสู่การปฏิบัติหรือการละเมิดล่วงเกินผู้อื่น (Randall Collins, 1974) นอกจากนี้ในชีวิตประจำวันของมนุษย์ทั่วไป จะเห็นได้ว่า ความขัดแย้งระหว่างบุคคลเกิดขึ้นอคติทั้ง 4 คือ ฉันทาคติโมหาคติโทสาคติและภยาคติ หมายถึง การเลือกปฏิบัติโดยใช้ความรู้สึกส่วนตัวเป็นที่ตั้ง ไม่ว่าจะเป็นความชอบ ความลุ่มหลง ความโกรธ และความกลัว

ความขัดแย้งในพระพุทธศาสนามีอยู่ 5 รูปแบบ กล่าวคือ ความขัดแย้งภายในตน,ความขัดแย้ง ระหว่างบุคคล ความขัดแย้งด้านประโยชน์ความขัดแย้งเรื่องอำนาจ ความขัดแย้งด้านทิฐิ และความขัดแย้งด้านชาติพันธุ์ จะเห็นได้ว่า มีความสอดคล้อง และแตกต่างจากแนวคิดและผลการ วิจัยอื่นๆ พอสมควร ดังเช่น ความขัดแย้งภายในตนและความขัดแย้งระหว่างบุคคล มาร์กซ์ ให้ความเห็นว่า มนุษย์ไม่มีทางที่จะหลีกเลี่ยงวิถีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นที่ขัดต่อเจตจำนงของตนเอง ซึ่งหมายถึงการได้รับผลตอบแทนในเชิงวัตถุหรือผลประโยชน์ ความสัมพันธ์ของกลไก เชิงผลประโยชน์ก่อให้เกิดโครงสร้างทางเศรษฐกิจของสังคม ซึ่งนำไปสู่โครงสร้างที่ใหญ่ขึ้นๆ ทั้งทางกฎหมายและการเมือง อันเป็นผลประโยชน์ของชีวิตและสังคม และก่อให้เกิดเงื่อนไขชีวิต ทั้งทางสังคม การเมืองและปัญญา ซึ่งบ่งชี้ว่า วิถีคิดของมนุษย์ไม่ใช่ตัวกำหนดการดำรงอยู่ ของมนุษย์แต่การดำรงอยู่ทางสังคมต่างหากที่เป็นตัวกำหนดวิถีของมนุษย์ (Marx, Karl, 1859) ในขณะที่เรปปาพอร์ท (Rappaport) (กฤษศรี

ค้าขาย, 2548) แบ่งประเภทความขัดแย้ง โดยนำเอาบุคคลที่เกี่ยวข้องเข้ามาเป็นเกณฑ์ ได้ 5 ประเภทคือ ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อพบทางเลือกหลายๆ ทางและต้องเลือกเอาทางใดทางหนึ่ง ความขัดแย้งระหว่างบุคคล ซึ่งจะเกิดขึ้นเมื่อบุคคลเห็นไม่สอดคล้องกัน ความขัดแย้งระหว่างปัจเจกบุคคลกับกลุ่ม เกิดขึ้นเมื่อสมาชิกกลุ่มไม่ทำตามข้อตกลงของกลุ่มความขัดแย้งระหว่างกลุ่มหรือทีม เกิดเมื่อแต่ละทีมมีจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน และต้องขึ้นอยู่กับกันและกันในการทำงานให้บรรลุจุดมุ่งหมาย นั้น และความขัดแย้งระหว่างองค์การ เกิดขึ้นจากระบบการแข่งขันเสรีและการแข่งขันกันนำไปสู่ความขัดแย้ง และผลการวิจัยของ กษิรา เทียนส่องใจ (2550) ที่ระบุว่า ความขัดแย้งแบ่งตามปัจจัยภายนอกมี 5 ประการ คือ (1) ความขัดแย้งด้านข้อมูล (2) ความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ (3) ความขัดแย้งด้านสัมพันธภาพ (4) ความขัดแย้งด้านโครงสร้าง และ (5) ความขัดแย้งด้านคุณค่า

2. ผลการวิเคราะห์การจัดการปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา พบว่า การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญมาก ในเรื่องความขัดแย้งทางสังคมหรือความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน พุทธศาสนาไม่ได้มีท่าทีนิ่งดูตาย หรือวางเฉยปล่อยให้เขากระทบกันไปเอง หากควรเข้าไปจัดการแก้ไขให้กลับคืนดี การช่วยเหลือและส่งเสริมให้ผู้คนคืนดีกัน เป็นการกระทำที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ วิธีเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีตามความหมายทั่วไปนั้น ทำให้พบการใช้ปฏิบัติการเพื่อเข้าไปจัดการความขัดแย้งในรูปแบบเดียวเท่านั้นคือการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง และบุคคลที่ทำหน้าที่ในการเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางคือพระพุทธเจ้า สอดคล้องกับแนวคิดของ พระไพศาล วิสาโล (อ้างใน อรปริยา วสุมหันต์, 2553) ที่เห็นว่า การไกล่เกลี่ยแบบพุทธสันติวิธีจะเป็นลักษณะของการเจรจาแบบสุภาพ ผู้ไกล่เกลี่ยพร้อมเปิดใจรับฟังอีกฝ่ายหนึ่ง ด้วยกระบวนการของสานเสวนา เป็นไปด้วยความยุติธรรม มีวิธีคือ (1) ให้ความสำคัญกับคนหรือมิติทางด้านอารมณ์ (2) ช่วยขจัดอคติคลุมเครือในใจคู่ขัดแย้ง ทั้งโลภะ โทสะ โมหะ ซึ่งเป็นรากเหง้าของความขัดแย้ง (3) กระตุ้นให้คู่ขัดแย้งฉุกละตุล ได้สติและหันมาพิจารณาตนเอง (4) ช่วยให้คู่ขัดแย้งหาคำตอบด้วยตนเอง (5) สร้างความไว้วางใจให้เกิดขึ้นกับคู่ขัดแย้ง (6) คุณธรรมของผู้ไกล่เกลี่ย เป็นสิ่งสำคัญมากในการสร้างความไว้วางใจและความเชื่อมั่นซึ่งกันและกัน (7) คุณสมบัติของผู้ไกล่เกลี่ย ต้องเป็นผู้มีสติมีความรู้ความสามารถและคุณธรรมที่ทั้งสองฝ่ายยอมรับ

วิธีตามแนวทางแห่งพระวินัย เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องจัดตั้งต้องทำ เรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการเรียกว่า อธิกรณ์ ซึ่งเป็นการเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย การโจทก์กล่าวหากันด้วยอาบัติ การตั้งอาบัติ การปรับอาบัติ การแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ และกิจธุระต่างๆ ที่สงฆ์จะต้องกระทำ ในกรณีของพระธรรมวินัยหรือเฉพาะส่วนของพระวินัยของคณะสงฆ์สมัยพุทธกาลนั้น พระพุทธองค์ทรงวางหลักในการจัดการปัญหาความขัดแย้งของคณะสงฆ์ไว้ทั้งนี้ก็เพื่อที่จะทำให้สังคมสงฆ์มีแต่ความสงบสุขและก่อให้เกิดการศึกษาและพัฒนาตนเอง เรียกว่า อธิกรณ์สมณะ 7 โดยมุ่งเน้นในเรื่องของการรักษากฎพระธรรมวินัยให้มั่นคง สอดคล้องกับแนวคิดของ พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (2547) ที่เห็นว่า ในการจัดการความขัดแย้งตามที่ปรากฏในพระวินัยนั้น จะมุ่งเน้นไปที่อธิกรณ์สมณะ 7 ประการ อันเป็นเครื่องมือเพื่อใช้ระงับอธิกรณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมสงฆ์เพียงประการเดียว แต่ในปัจจุบันพบว่าหลักการดังกล่าวก็ได้นำมาประยุกต์ใช้ในจัดการความขัดแย้งในสังคมฆราวาสด้วย ท่านได้สรุปวิธีการจัดการที่น่าสนใจคือ (1) การไต่สวนหรือตามแนวทาง อุพพาหิกวิธี เป็นการตั้งคณะอนุกรรมการเพื่อศึกษาวิเคราะห์สืบสวน สอบสวนข้อมูล หรือพยานต่างๆ จนครบถ้วนแล้ว จึงนำคดีกลับไปนำเสนอต่อสังฆสภาเพื่อให้สงฆ์ลงมติอีกครั้งหนึ่ง (2) การประนีประนอมยอมความหรือตามแนวทางติณัตถการกะ หลักการนี้ ใช้จัดการความขัดแย้งในกรณีที่พระภิกษุคณะสงฆ์หมู่ใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการบาดหมาง ทะเลาะ และวิวาทกันจนนำไปสู่ความรุนแรง พระสงฆ์สามารถใช้สังฆสภาเป็นเครื่องมือในการหาทางออกให้แก่ปัญหาดังกล่าว (3) การลงมติเสียงข้างมากหรือตามแนวทางเยภยยสิกา สำหรับวิธีการลงมตินั้น พระพุทธเจ้าให้ใช้วิธีกระชับ การจับสลาก และโหวตแบบเปิดเผย หัวใจของคำว่าเสียงข้างมากตามนัยของพระพุทธเจ้าคือ คุณภาพสำคัญกว่า

ปริมาณ กล่าวคือ พระภิกษุจะมีจำนวนเท่าใดไม่สำคัญ แต่สิ่งสำคัญก็คือ ต้องมีธรรมวาทีภิกษุมากกว่า และ (4) กระบวนการทางศาล หรือ สังฆสภา ซึ่งจะเป็นจุดสุดท้าย หรือจุดสูงสุดที่รองรับปัญหา หรือแก้ปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้น

สรุปผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์การจัดการปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา พบว่า การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งเป็นเรื่องที่พระพุทธเจ้าให้ความสำคัญมาก ในเรื่องความขัดแย้งทางสังคมหรือความขัดแย้งในความสัมพันธ์ระหว่างผู้คน พุทธศาสนาไม่ได้มีท่าทีนิ่งดูดาย หรือวางเฉยปล่อยให้ผู้รับกรรมกันไปเอง หากควรเข้าไปจัดการแก้ไขให้กลับคืนดี การช่วยเหลือและส่งเสริมให้ผู้คนคืนดีกัน เป็นการกระทำที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ วิธีเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธีตามความหมายทั่วไปนั้น ทำให้พบการใช้ปฏิบัติการเพื่อเข้าไปจัดการความขัดแย้งในรูปแบบเดียวเท่านั้นคือการเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลาง และบุคคลที่ทำหน้าที่ในการเป็นนักเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางคือพระพุทธเจ้า

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมปัจจุบันทั้งระดับชุมชน ระดับประเทศ หรือระดับโลก ล้วนมีรากเหง้ามาจากกิเลส ตัณหา มานะ ทิฐิและทิฐิทั้งนั้น ซึ่งตรงกับสาเหตุที่เป็นต้นเหตุของความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่มาจากจิตใจเป็นสำคัญ ได้แก่ อกุศลมูล 3 ประการ คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง และปัญจจรรณ 3 ประการ คือ ตัณหา มานะ ทิฐินั่นเอง อันเป็นความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในจิตใจตนเองก่อนที่จะส่งผลถึงคนอื่น หากคนในแต่ละสังคมไม่มีทิฐิมานะ ถือตนว่าดีกว่าคนอื่น ไม่มีความโลภอยากได้ที่ไม่เสมอภาคกับคนอื่น ปัญหาความขัดแย้งก็ไม่เกิด เพราะความขัดแย้งนั้นเกิดขึ้นภายในจิตใจของมนุษย์นั่นเอง ดังนั้น การจัดการความขัดแย้งจึงควรแก้ไขที่ต้นเหตุอย่างแท้จริง คือแก้ไขที่จิตใจของคนจึงจะเป็นการถอนรากถอนโคนความขัดแย้งอย่างเด็ดขาด ส่วนปัญหาความขัดแย้งภายนอกเป็นเพียงการแก้ปัญหาที่ปลายเหตุเท่านั้นเอง トラบใดที่คนไม่หมดความโลภ ยังมีความถือตัว เอาความคิดของตนเองเป็นใหญ่ แม้จะอยู่ในสังคมใดก็มีความขัดแย้งอยู่แน่นอน

1.2 ผู้วิจัยเห็นว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตตามหลักอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางสำคัญอีกแนวทางหนึ่งในการจัดการความขัดแย้งอย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ 1) ความเข้าใจที่ถูกต้อง 2) ความคิดที่ถูกต้อง 3) การใช้การสื่อสารที่ถูกต้อง 4) การแสดงท่าทีที่ถูกต้อง 5) ดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง 6) ความเพียรพยายามที่ถูกต้อง 7) การมีสติที่ถูกต้อง และ 8) ความมุ่งมั่นในหนทางที่ถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจนในแง่มุมที่แตกต่าง จึงขอเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัยในประเด็นอื่น ดังนี้

- 2.1 ศึกษาความขัดแย้งและการจัดการปัญหาความขัดแย้งของพระสงฆ์ในสมัยพุทธกาล
- 2.2 ศึกษาแบบการจัดการปัญหาความขัดแย้งของบทบาทพระสงฆ์ไทยในปัจจุบัน
- 2.3 ศึกษาวิเคราะห์วิธีการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งในพระพุทธศาสนาที่มีต่อสังคมไทย

เอกสารอ้างอิง

- กษิรา เทียนส่องใจ. (2550). การศึกษาวิเคราะห์ห่อภัยทานเพื่อจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยปัจจุบัน. (พุทธศาสนตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- จันทนา แสนสุข. (2559). ภาวะผู้นำ. กรุงเทพฯ: ทริปปับ กรู๊ป.

- ชลากร เทียนส่องใจ. (2553). การเจรจาไกล่เกลี่ยคนกลางเชิงพุทธ: หลักการและเครื่องมือสำหรับการจัดการความขัดแย้ง. (พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระครูอุดม ญาณภักดิ์. (2555). การศึกษาพระคัมภีร์ของพระพุทธศาสนาที่มีต่อลัทธิครุฑทั้ง 6. (พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส. อาร์. พรินติ้งโปรดักส์ จำกัด.
- _____. (2548). พุทธธรรม ฉบับปรับปรุงและขยายความ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระไพศาล วิสาโล. (2550). สร้างสันติด้วยมือเรา. กรุงเทพฯ: ศูนย์ศึกษาและพัฒนาสันติวิธี (ศพส) มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระมหากิตติธเนศ อานนโท (พงษ์กุลภัสสร). (2557). การประยุกต์หลักการมีส่วนร่วมเชิงพุทธในการจัดการความขัดแย้งของชุมชนวัดนอยนางหงส์ จังหวัดสิงห์บุรี. (พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- พระมหาศิวะเสน ญาณเมธี. (2561). รูปแบบการบริหารจัดการความขัดแย้งในพระพุทธศาสนา : วิเคราะห์จากพระไตรปิฎก. (ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยสยาม).
- พระมหาพรหมชา ธรรมหาโส. (2547). รูปแบบการจัดการความขัดแย้งโดยพุทธสันติวิธี: ศึกษาวิเคราะห์กรณีลุ่มน้ำแม่ตาช้าง จ.เชียงใหม่. (พุทธศาสตร์ดุสิตบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- มนตรี คงเตี้ย. (2557). กระบวนการจัดการความขัดแย้งตามหลักสาราณียธรรม: กรณีศึกษาประชาชนนุกรุกที่ดินสาธารณะชุมชนชะแมบพัฒนาอำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. (พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- แมคคอลแนล. (2538). ศาสตร์และศิลป์แห่งการระงับความขัดแย้ง: คู่มือสำหรับชาวพุทธผู้ใฝ่สันติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์เรือนแก้วการพิมพ์.
- อรปรียา วสุมนันต์. (2553). พุทธวิธีการจัดการความขัดแย้งในทัศนะของพระไพศาล วิสาโล. (พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย).
- Collins, R. (1974). Reassessments of sociological history: The empirical validity of the conflict tradition. *Theory and Society*, 1, 147-178.
- Marx, K. (1859). Preface to a Contribution to the Critique of Political Economy. *The Marx-Engels Reader*, 2, 3-6.